d{kk&š

ikB 8 ns'kHkfDrxhrkfu

ikB 9 'kkL=h;a u`R;e~

ikB 10 HkkstuikpuL; fo/k;%

ikB 11 thofe=L; lTtrk

ikB 12 tutkrh;k dyk

8

n'kHkfDrxhrkfu

राष्ट्रसम्मानस्य भावना देशं प्रति आदरभावत्वमेव देशभक्तिः अस्ति। वयं स्वाध ीनतादिवसे (15 अगस्ततमे) आकाशवाण्यां पूरदर्शने च अनेकानि गीतानि शृण्वन्ति। अयं राष्टं प्रति स्नेहस्य सम्मानस्य च भावनां प्रदर्शयितुं सरलः सरसः माध्यमः अस्ति। 'जनगन मन' भारतस्य राष्ट्रगानं भवति। बहुनि गीतानि देशभक्तेः भावनां प्रदर्शयन्ति। गीतानि इमानि एकं व्यक्तिं राष्ट्रस्य मनुष्यत्वस्य च पथे अग्रे नयन्ति।

संगीतं कवितां च मिलित्वा एकस्य गीतस्य रचना भवति। गीतानि संवेगान् भक्तिं च प्रदर्शयन्ति। विभिन्नावसरे विविधानि गीतानि गीयन्ते येषु गीतेषु राष्ट्रभक्तिः अधिका भवति। ते गीतानि 'देशभक्तिगीतानि' इत्युच्यन्ते। प्रस्तुतपाठे वयं देशभक्तिगीतानां महत्त्वं उदाहरणानि च अध्येष्यामहे –

mís';kfu

प्रस्तुतं पाठं पठित्वा भवन्तः–

- देशभक्तिगीतान् परिभाषयितुमर्हन्तिं
- देशभक्तिगीतान् महत्त्वं वर्णयितुं शक्ष्यन्ति।

- देशभक्तिगीतान् लिखित्वा अभिव्यक्तिं दास्यन्ति।
- देशभक्तिगीतान् स्मर्तुमर्हन्ति।
- देशभक्तिगीतान् गीत्वा देशप्रेभावस्यानुभवं कुर्वन्ति।

8-1 n'kHkfDrxhre

यथा नाम्ना स्पष्टअस्ति यत् देशभक्तिगीतानि तानि गीतानि सन्ति यानि देशं प्रति स्नेहस्य समर्पणस्य भावनां प्रदर्शयन्ति। देशभक्तिगीतेषु राज्याणां, नदीनां मन्दिराणां मुख्यस्थानानां महत्त्वपूर्णभानवाणां जातीनां क्रियाकलापस्य प्रेरणास्पदशष्दाणां च वर्णनं भवति। इमे शब्दाः एकं व्यक्तिं देशं प्रति प्रेश्यन्ति। इमान् स्वतन्त्रतागीतानि देशभक्तिगीतानि वा इत्युच्यन्ते।

एषां गीतानां माध्यमेन व्यक्तौ वातावरणे च सकारात्मकाः गुणाः आगच्छान्ति। इमानि गीतानि 'देशभक्तिगीतानि' इत्युच्यन्तें इमानि 'राष्ट्रियावसरे' गीयन्ते। भारते 26 जनवरी, 15 अगस्तः, 2 अक्टुबर च राष्ट्रियावसराः सन्ति।

8-2 n'kHkfäxhruk egÙoEk

अस्मासु प्रत्येकस्य एकं परिचयं भवति यत् देशेन सह युक्तो भवतिं देशं मातृभूमिः इत्यपि उच्चते। किं भवन्तः जानन्ति यत् अस्माभिः स्वपरिचयस्य आदरं सम्मानञ्च करणीयमेव। देशभक्तिगीतमेकः माध्यमः विद्यते यस्मिन् न केवलः देशाय अपितु स्वं प्रति अपि स्नेहं सम्मानं प्रदर्शयितुं शक्यते। कानिचन देशभक्तिगीतानि प्रेमभावनां वर्णयन्ति।

इमानि गीतानि मानवान् एकत्वभावं दातुं साहाय्यं ददतिं एभिः राष्ट्रियप्रत्यादेशाणां दृढत्वेन विरोधं कर्तुमर्हन्ति। इमानि अस्मान् स्वराष्ट्रस्य शत्रूणां विरूद्धे योद्धं

fVIi.kh

साहाय्यं ददति इमानि गीतानि देशस्य, महानतां, विविधतां मुख्यस्थानानि, संगठनानि, प्रकृतिं, ऋतून् पर्वान्, रीतीन्, संस्कृतिं श्रेष्ठपुरुषान् बलिदानिनः, सन्तान्, शिक्षां, मूल्यप्रणालीं, व्यक्तीणां व्यवहारं, राजनीतिकः सामाजिकेतिहासिकपृष्ठभूम्या सह विज्ञानं प्रविधिविकासादीन् प्रदर्शयन्ति।

8-3 n'kHkfäxhrkuk y[kue

देशभक्तिगीतानां रचना मानवेषु राष्ट्रे च सहिष्णुत्वस्य शान्तेः च स्थापनायाः कृते भवतिं इदं स्वतन्त्रतां राष्ट्रं च प्रति गौरवं प्रदर्शयति। इमं मातृभूमेः भक्तौ गीयन्ते। एषां पवतयः अनेकतथ्यान् अधिकृत्य रच्यन्ते। एभिः मुख्यत्वेन अस्माकं वीरसैनिकाणां बलिदानं स्वतन्त्रतासंग्रामं प्रदर्शतं भवति। अनेकैः कविभिः लेखकैः च देशभक्तिगीतानां रचना कृता अस्ति। केचित् मुख्यकवयः सन्ति– बांकिमचन्द्रचटर्जी–सरोजनीनायड्–रविन्द्रनाथटैगोरदिभिः अनेकैः कविभिः देशभक्तिगीतानां रचना कृता। ’वन्दे मातारम्’ इति बंकिमचन्द्रचटर्जीद्वारा लिखितमेकं प्रसिद्धगीतमस्ति। इदं भारते अतीव प्रसिद्धअस्ति। ’हम होगें कामयाब’ एकमन्यं प्रसिद्धगीतअस्ति यस्य रचना ’गिरिराजकुमारमाथुरमहोदयैः कृता वर्तते। गीतमिदं प्रार्थनासभायां गीयते।

’गीतम्’ शब्दे सगीतं गायकश्च द्वौ सम्मिलितौ स्तः। भारत अनेका प्रसिद्धगायकाः सन्ति यैः देशभक्तिगीतं गीतः एषु प्रमुखनामानि सन्ति – सुरसम्राज्ञी लता मंगेशकरमहोदया, हेमन्तकुमार, ए.आर. रहमानादयः केचित् देशभक्तिगीतानि चलचित्रेऽपि गीतानि वर्तन्ते। केचित्तु विद्यालये सार्वजनिकस्थले मञ्चे च गीयन्ते।

भवन्तः एषु केषुचित् गीतेषु विषये अश्वयं शृण्वन्तः सन्ति। चलचित्रस्य गीतानाम् उदाहरणानि अधोलिखितानि किन्तु एभिः भवन्तः देशभक्तेः सम्प्रत्ययं

अवगत्य तेन सह युक्ताः भवन्ति –

- जिस देश में गंगा बहती है।
- ए मेरे वतन के लोगो
- ऐ मेरे प्यारे वतन
- मां तुझे सलाम

fØ;kdyki% 8-1

- राष्ट्रगानं लिखन्तु।
- कयोश्चित् देशभक्तिगीतयोः शब्दान् एकत्रं कुर्वन्तु।

8-4 n'kHkfäxhrkH;kl%&

शिक्षार्थी देशभक्तिगीतस्य ज्ञानं विद्यात्। अतः अत्र एकं देशभक्तिगीतं दत्तमस्ति यं भवन्तः स्मरन्तु, सम्यक् प्रकोरण गीतस्य अभ्यासमपि कुर्वन्तु। गीतस्य अस्य रचना बंकिमचन्द्रचटर्जीमहोदयेन कृता अस्ति।

वन्दे मातरम्।

सुजलां सुपफलां मलयजशीतलाम्, शस्यशयामलां मातरम्।

शुभ्रज्योत्स्नांपुलकितयामिनीम पफुल्लकुसुमितद्रुमदलशोभिनीम

सुहासिनीं सुमध्ुर भाषिणीम

सुखदां वरदां मातरम्।।

वन्दे मातरम्।

कोटि–कोटि–कण्ठ–कल–कल–निनाद–कराले कोटि–कोटि–

भुजैर्धृत–खरकरवाले,

के बोले मा तुमि अबले।

बहुबलधारिणीं नमामि तारिणीं रिपुदलवारिणीं मातरम्।।

वन्दे मातरम्।

तुमि विद्या, तुमि धर्मि तुमि हृदि, तुमि मर्म त्वं हि प्राणाः शरीरे

बाहुते तुमि मा शक्ति,

हृदये तुमि मा भक्ति, तोमारे प्रतिमा गडि मन्दिरे–मन्दिरे मातरम्।।३।।

वन्दे मातरम्।

त्वं हि दुर्गा दशप्रहरणधारिणी

कमला कमलदलविहारिणी

वाणी विद्यादायिनी, नमामि त्वाम्

नमामि कमलां अमलां अतुलाम् सुजलां सुफलां मातरम्।।

वन्दे मातरम्।

श्यामलां सरलां सुस्मितां भूषितां धरणीं भरणीं मातरम्।।

वन्दे मातरम्।

ikBxr ç'u 8-1

1. 'वन्दे मातम्' इत्यस्य गीतस्य गीतकारस्य नामं लिखतु।
2. कयोश्चित् द्वयोः देशभक्तिगीतयोः नामर्न लिखन्तु।
3. कयोश्चित् द्वयोः प्रसिद्धदेशभक्तिगीतयोः प्रथमपक्तिं लिखन्तु।

HkoUr% fd% f'kf{kroUr%

प्रस्तुतपाठे भवन्ति देशभक्तिगीतस्य महत्त्वं मूल्यञ्च अधीतम्। इयं भारतं प्रति स्वस्नेहं सम्मानंआदरञ्च प्रदर्शयितुम एका विधिः। केचित् प्रसिद्धकवीनां गायकाणां गीतानां च वर्णनं कृतअस्ति। देशभक्तिगीतेषु–प्रयुक्ताः शब्दाः मूल्याः सकारात्मकत्वंभावाः अस्माषु समाहितव्यम्।

ikBkUr ç'u

1. देशभक्तिगीतानां गायनस्य अध्ययनस्य च त्रिणि कारणानि लिखन्तु।
2. 'हम होगें कामयाब' इत्यस्मिन् गीते का भावना समाहिता?

mÙkjekyk

8-1

1. बंकिमचन्द्रचौटर्जी
2. लतामंगेशकरः ए.आर.रहमान च
3. 'जिस देश में गंगा बहती है' 'ऐ मेरे प्यारे वतन'